

змін у термінологію цього Закону України), набуває надзвичайно актуального і важливого значення щодо мови адміністративних правочинів. Очевидно, що останні є одним із інструментів реалізації державою своєї політики, чинником правового виховання своїх громадян, а, відтак, і підвищення їх правосвідомості. Розмежування цих категорій і понять призводить до послаблення соціальних основ держави, її життєздатності.

Крім того, тлумачення змісту прийменника „поряд” у сучасній українській мові таке: ПОРЯД, *перен.* Разом, спільно, одночасно з ким-, чим-небудь. 2. у знач. *прийм.*, з оруд. в. та *прийм.* „з” або в род. в. без *прийм.* Указує на просторову близькість, суміжність кого-, чого-небудь із кимсь, чимсь; біля, поруч, коло. // *тільки з оруд.в. та прийм.* „з”. Указує на суміжні або одночасні дії, а також на особи чи предмети, що перебувають у спільній або одночасній дії; разом, одночасно. ПОРЯД з тим, (з цим) – одночасно, разом з чим-небудь), що робить абсурдним та безпідставним розуміння і пояснення деякими політиками терміну „поряд” як аналога „замість” у змісті вищенаведених нормативно-правових актів. Очевидно, що прийменник „поряд” у тексті нормативно-правових актів означає „одночасну, спільну дію”. Іншими словами, вживання української мови є обов’язковим, а інші мови можуть використовуватися разом з українською мовою.

Безумовно, така думка щодо мови адміністративних правочинів може викликати досить бурхливі дискусії. З цього приводу хотілося б зауважити, що завжди слід розмежовувати приватно-правову сферу та публічно-правову сферу використання мови. У цьому випадку йдеться про публічну складову феномена використання мови, а тому стає очевидним: якщо ми хочемо мати державу, яка має назву Україна, є правовою і цивілізованою, то публічна сфера застосування мови повинна відображати сутність самої держави, її самобутність, традиції, що не заперечує захист державою інших мов, їх вслякий розвиток.

З огляду на зазначене, єдино правильним і законним є використання в публічній сфері в Україні **виключно державної – української мови**, що забезпечить збереження України як незалежної, цивілізованої та правової держави та української нації як державотворчої нації.

УДК 340.134.001.8

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА ПОЛІТИКА» В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Лапка О.Я., к.ю.н., доцент

Національна академія внутрішніх справ

У статті характеризується сучасний стан та перспективи наукової розробки поняття «правова політика» в Україні. Аналізуються загальноправові підходи щодо тлумачення його змісту в сучасній юридичній науці.

Ключові слова: правова політика, юридична наука.

Лапка О.Я. СОСТОЯНИЕ НАУЧНОЙ РАЗРАБОТКИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КАТЕГОРИИ «ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА» В СОВРЕМЕННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКЕ / Национальная академия внутренних дел, Украина

Характеризуется современное состояние и перспективы научной разработки понятия «правовая политика» в Украине. Анализируются общеправовые подходы толкования его содержания в современной юридической науке.

Ключевые слова: правовая политика, юридическая наука.

Лапка О.Я. STATUS OF RESEARCH AND DEVELOPMENT TRENDS CATEGORY "LEGAL POLICY" IN CONTEMPORARY LEGAL SCIENCE / National academy of internal affairs, Ukraine

Characterized by a modern state and prospects of scientific development concept of "legal policy" in Ukraine. Examines the general legal interpretation of its contents come near to the modern legal science.

Key words: legal policy, legal science.

В умовах перманентної трансформації правової системи України, що триває з моменту здобуття державного суверенітету і до теперішнього часу, визначальну соціальну роль мала б відігравати правова політика як один із правових засобів державної політики, що має власний

юридичний зміст, соціальне призначення в правовому житті суспільства. Однак у пострадянській юридичній науці дане поняття знаходиться на етапі наукової розробки та, як наслідок, поза сталого понятійно-категоріального апарату юристів.

У зазначеному контексті проілюструємо основні чинники, що обґрунтовують актуальність вирішення проблем, пов'язаних із невизначеністю теоретико-правової характеристики поняття «правова політика» в сучасній юридичній науці.

По-перше, дана політика націлена на упорядкування та удосконалення сфери дії та буття права, яке у свою чергу здатне за допомогою юридичного інструментарію (правових засобів) оптимізувати всі без винятку сфери суспільного життя, включаючи найбільш «болючі» для кожного пересічного українця – економічну, соціальну, екологічну.

По-друге, актуальність досліджуваної тематики пояснюється необхідністю вироблення концепції даної політики на теоретико-методологічному (науковому) та державницькому (практично-прикладному) рівнях. Вирішення поставлених проблем ускладнене подвійною природою досліджуваного поняття, оскільки правова політика – це політика, що ґрунтується та обумовлюється правом, а також – це право, яке використовується як юридичний засіб для владарювання та обмеження влади.

Вважаємо, що ґрунтуючись на вищезазначених концептуальних положеннях, правова політика могла б сприйматися суспільством у якості єдиної загальнонаціональної політики у сфері права, діяльністю, спрямованою на побудову ефективного законодавства та практику його застосування, і одночасно, бути інструментарієм для розвитку правовідносин відповідно до сучасних соціальних запитів населення.

Разом із тим, такий підхід дозволить визначитися із цілями правової політики, як соціальних орієнтирів розвитку держави та суспільства, і загалом стане фундаментом для розробки *політико-правового механізму регулювання суспільних відносин*.

Додатковим аргументом щодо актуальності та необхідності наукової розробки сутності та змісту правової політики свідчить відсутність на дану тему фундаментальних монографічних досліджень вітчизняних теоретиків права, незважаючи на функціонування в Україні Інституту правової політики. Однак окремим аспектам досліджуваної теми присвячені небагаточисельні наукові статті таких правників, як: Ю. Барабаша [1], О. Бідея [2], Л. Герасінової, М. Панова [3], М. Почтового [4], В. Селіванова [5], С. Юрлова [6]. Вагомий вклад у розробку сучасних проблем правової політики внесли російські вчені-правознавці, зокрема С. Алексєєв [7], М. Байтін, Н. Ісаков [8], А. Коробова [9], А. Малько, М. Матузов [10], О. Рібаков, Р. Саркісов, І. Сердюкова [11], В. Сирих, Л. Стешенко [12] та ін.

Недостатня увага сучасних фахівців до стану наукової розробки теорії правової політики негативно позначається на динаміці удосконалення механізму правового регулювання та розвитку правової системи суспільства [13].

Причини складеної ситуації вбачаємо в тому, що для розробки юридичного поняття «правова політика» та включення його в активний обіг юридичної науки, важливе значення має усвідомлення однієї обставини. А саме факту, що така розробка відбувається за аналогією з конструюванням найбільш складних юридичних понять і категорій, які вимагають одночасного використання двох основних методів дослідження.

До того ж, аналогічні правові поняття формуються в процесі професійного усвідомлення юридичної практики та побудові теоретичної конструкції (моделі) на рівні свідомості у формі думки, із використанням способів аналізу, синтезу, теоретичного конструювання та загалом аналітичної юриспруденції.

До специфічних особливостей, які характеризують сучасний стан і визначатимуть подальший процес розробки юридичного поняття «правова політика», слід віднести:

По-перше, утворення поняття «правова політика», пов'язане із синтезом як деяких сталих теоретичних уявлень про правову політику, так і висновків, зроблених галузевими юридичними науками. Однак стрімкий розвиток галузевих юридичних наук випереджає можливості теоретичного усвідомлення та узагальнення результатів наукового пізнання правової політики у відповідних галузях знань. Особливо це стосується науки кримінальне право, у складі якої

утворилось самостійне вчення про кримінальну політику, та науки кримінально-виконавчого права, у яких достатньо розроблені питання політики держави у сфері виконавчого покарання.

Таким чином, якщо правова політика – об'єктивно існуюче соціальне явище, що активно вивчається галузевою юриспруденцією, то є потреба в науковому пізнанні цього явища на загальнотеоретичному рівні.

По-друге, зміна ціннісної системи суспільства підвищує рівень вимог до якісної характеристики правової політики держави, спонукає до модернізації та переосмислення сутності, змісту та ролі правової політики в правовому житті суспільства. Відповідне завдання вимагає концептуалізації окремих поглядів, уявлень та їх синтезування в науково оформлену думку на рівні правової доктрини (підходу).

Інакше кажучи, ми повинні сформулювати науково обґрунтоване ставлення до правової політики, як до механізму або до процесу, та сформулювати категоріальне позначення нашого предмета дослідження.

По-третє, формулювання поняття «правова політика» відбувається не тільки як модель відображення правової дійсності, але і як ідеальна конструкція, як імперативна схема правового регулювання суспільства та побудови правової системи, яка має на меті удосконалити, підвищити ефективність правової дійсності.

У контексті зазначеного важливо підкреслити, що вимога чіткості, формальної визначеності ставиться до всіх без виключення правових конструкцій, у тому числі і до правової політики.

Із врахуванням викладених вище теоретико-методологічних положень і здійснюється в даній роботі наукове дослідження проблем правової політики.

Безперечно, що можна виокремити й інші вимоги до досліджуваного феномена, але принципово важливим є те, що правова політика отримує статус повноцінного наукового поняття лише в тому випадку, якщо вона здійснить сходження від абстракції – ідеї до реальності і знайде свою об'єктивацію в правовій дійсності.

Між тим, правова політика традиційно не сприймалася в наукових колах як реально існуюче явище. Відповідний термін нерідко використовувався достатньо формально, без навантаження його будь-якою змістовною конкретикою і глибинного наукового аналізу змісту, сутності позначеного ним наукового поняття.

Відповідне розуміння правової політики, безперечно, мало певний сенс, але не розкривало глибинний зміст цього феномена.

Аналіз юридичної літератури свідчить про полісемантичність поняття «правова політика», але разом із тим дозволив виділити декілька принципово відмінних підходів щодо його наукового тлумачення.

По-перше, у правознавстві правова політика історично розглядалась як прикладна наука, що покликана оцінювати діюче законодавство та сприяти розробці більш досконалого права (Б. Кістяковський, Н. Коркунов, С. Муромцев, Л. Петражицький та ін.).

Наприклад, Б. Кістяковський писав, що, з точки зору правової політики, необхідно перш за все знаходити та встановлювати норми для задоволення виникаючих потреб або втілення нових уявлень про правове та неправове [9, 36].

По-друге, цим поняттям переважно позначалася політика «у сфері права», а пізніше, політика, яка реалізується «за допомогою права» або «за допомогою правових засобів». Що дозволило ведучому спеціалісту з відповідної тематики, професору А. Мальку та іншим правознавцям зробити важливий висновок про те, що ті види державної політики (конституційна, кримінальна, сімейна, фінансова, податкова, банкова та ін.), які реалізуються «за допомогою дії права», є різновидами правової політики.

Першим серед пострадянських науковців, хто розробляв поняття правової політики у відповідному ключі, був російський професор М. Матузов, на думку якого, правова політика тому і називається правовою, що вона, по-перше, ґрунтується на праві; по-друге, здійснюється правовими методами; по-третє, охоплює головним чином правову сферу діяльності; по-

четверте, підкріплюється, коли це потрібно, силовим началом, примусом; по-п'яте, являється публічною, офіційною; по-шосте, відрізняється нормативно-організаційними началами. У будь-яких випадках, – завершує він, – право виступає базовим і цементуючим елементом правової політики [14, 7].

Відповідний підхід суттєво поглибив уявлення про правову політику, розширив можливості сфери реалізації такої «політики», зробив її більш логічною, надав обґрунтування правомірності виокремлення правової політики в самостійне політико-правове явище. Але, разом із тим, його не можна назвати бездоганим, оскільки в даному випадку відбувається змішування поняття права як інструмента політики і політики, що здійснюється перш за все за допомогою права. Напевне, при такому підході не врахована відмінність між державною політикою, що здійснюється в правовій формі, яка може мати широкий спектр прояву (економіка, культура та ін.), і правовою політикою, де право, залишаючись інструментом політичного впливу, саме є його об'єктом.

По-третє, словосполучення «правова політика» використовувалось спеціалістами як синонім виразів «легітимна політика», «законна політика». Інколи цим терміном охоплюється законність, легітимність не самої політики в цілому, а засобів та методів, що використовуються в ній. Іншими словами, на думку, наприклад, К. Шундікова, Ю. Пермякова та ін., якщо політика здійснюється в рамках закону, вона може претендувати на те, щоб її вважали правовою. І, навпаки, політика, що реалізується не на законній підставі, називатися правовою не повинна [9, 30].

Справді, у процесі дискусії на тему правова політика можна вживати для її характеристики вищезазначені епітети, але як окремі специфічні риси (властивості), притаманні досліджуваному поняттю, такі, що не вичерпують його зміст.

По-четверте, у науці теорія держави та права правова політика тлумачиться як діяльність держави по створенню ефективного механізму правового регулювання або вживається в сенсі здійснюваної державою діяльності у сфері правового регулювання, у правовому просторі [13, 107].

Коментуючи таку точку зору, фахівець з відповідної тематики А. Коробова, зокрема пише, що, по-перше, правова політика оцінюється тут виключно з позитивістської точки зору, отже односторонньо. По-друге, оскільки механізм правового регулювання – це система правових засобів (норм права, правовідносин, правозастосовних актів), за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини, навряд чи можна зводити правову політику тільки до створення системи таких засобів. Напевно, правова політика охоплює більш широке коло правових явищ, тому потребує і більш широкого тлумачення [9, 41-42].

По-п'яте, під правовою політикою традиційно розуміється навчальна дисципліна.

По-шосте, існують чисельні погляди науковців на зміст поняття «правова політика», де автори виділяють одну з її сторін, але в контексті діяльності певних суб'єктів права. Наприклад, А. Демідов вважає, що правова політика – це діяльність держави, направлена на розвиток системи законодавства, застосування та охорону права; М. Ісаков, що це – діяльність держави та громадських об'єднань, направлена на визначення стратегії та тактики правового розвитку суспільства, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, побудову правової держави [13].

Вважаємо, що такий спосіб формулювання понять для позначення тих чи інших правових явищ є прийнятним, оскільки ґрунтується на ознаках досліджуваного феномена. Наукову дискусію можна вести, лише на рахунок обґрунтованості включення того чи іншого суб'єкта права до відповідного наукового поняття.

По-сьоме, на думку О. Рибаківа, поняття правової політики має вузький та широкий зміст. У першому випадку під нею розуміють розробку та реалізацію тактики та стратегії в галузі створення та застосування права на загальних принципах гуманізму. У другому, правова політика як система ідей, цілей, заходів та способів втілюється в діяльності державних і муніципальних органів, громадських об'єднань, окремих осіб, які забезпечують функціонування та вироблення правового механізму, направлено на реалізацію інтересів, прав і свобод особи у взаємодії з її обов'язками. Правова політика, – вважає О. Рибаків, – іде від особи, служить їй [14].

Безперечною перевагою даного поняття являється те, що правова політика має власні цілі та завдання. Разом із тим, воно має два методологічні недоліки. Перш за все, правова політика постає як макрополітика, що вбирає всі інші види політики, що безперечно не так. Окрім того, «загальні принципи гуманізму» в різні історичні епохи та в різних правових культурах постають неоднаковими. Тому права та свободи особи «у взаємодії з її обов'язками» являються метою правової політики далеко не завжди.

Розподіл політики на правову, тобто здійснювальну правовими засобами, і неправову, (здійснювальну поза правової форми) можливе, але не може бути основою для виділення правової політики як різновиду політики в загальносоціальному сенсі. Такі її різновиди різняться не за формою свого здійснення, а змістом, направленістю, специфічними засобами реалізації.

Загалом проведений аналіз свідчить про те, що більшість авторів визнає важливість та необхідність формування та подальшого функціонування цього феномена як правової дійсності, роблять спроби усвідомити його, сформувані наукове уявлення і показати власне бачення його специфічних рис. Однак, з іншої сторони, аналіз показує значний діапазон уявлень правників про правову політику. Відповідно, факт існування варіативності змістовного навантаження (трактовок) поняття «правова політика» спонукає до думки, що в науці ще не склалося цілісного уявлення про сутність, структуру та в цілому ознаки правової політики, не напрацьований загальний підхід і, як наслідок – відсутня загальноприйнята її концепція [13, 108-109].

Такий стан наукової розробки можна пояснити певними чинниками, що продукують багатозначність трактовок правової політики. До таких факторів слід віднести:

1. Невиробленість у сучасній науці єдиного тлумачення сутності системоутворюючих елементів поняття «правова політика», а саме правових явищ, що позначаються словами «політика» і «право».
2. Різноманітна наукова трактовка співвідношення (взаємозв'язку) права і політики. Від домінування права і до повного підкорення його політиці.
3. Специфіка галузі знань, у межах якої досліджується феномен правова політика – політологія або юриспруденція. І відповідно – акцент на політичному або юридичному аспектах правової політики.
4. Мета використання поняття «правова політика», наприклад, для позначення явища суспільного життя (державної політики у сфері правового регулювання) або для позначення навчальної дисципліни (Основи правової політики держави).
5. Рівень фаховості суб'єкта пізнання.
6. Ступінь розробленості правового явища.
7. Труднощі пізнавального характеру, що пов'язані із складністю природи походження правової політики, її структури.

Сучасний стан ступеня наукової розробленості проблем правової політики дозволяє зробити висновок про те, що вона поки не відповідає об'єктивному запиту та потребам у цьому феномені правової дійсності. У зв'язку з чим все гостріше відчувається необхідність глибинного його усвідомлення на загальнотеоретичному рівні та формування як цілісного наукового поняття, наділеного якісно новими характеристиками. Відомості про правову політику мають переважно констатуючий характер, без належного наукового обґрунтування, методологічного підґрунтя для зроблених висновків. Між тим стійку зацікавленість до розробки поняття «правова політика» науковці загальної теорії права стали виказувати лише наприкінці 90-х років ХХ ст. У цей час з'явилися перші кандидатські дисертації на відповідну тему. У ході наукової дискусії провідні вчені висловили ідею про необхідність утвердження поняття «правова політика» в якості загальнотеоретичної категорії, ствердились у думці про перспективність подальшої розробки відповідної проблеми в межах юридичної науки. На сучасному етапі можливо лише казати про те, що у юридичній науці і перш за все в галузі загальної теорії права, розробляються окремі аспекти правової політики, систематизуються положення, які торкаються її змістовної характеристики, завдань та цілей у правовому житті суспільства. Вважаємо, що на етапі наукової розробки правової політики як загальнотеоретичної категорії, найбільш виваженим його розумінням є те, що пропанують у

співавторській праці провідні теоретики в галузі права Н. Матузов і А. Малько. На їхню думку, правова політика – це науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність державних і муніципальних органів по створенню ефективного механізму правового регулювання, по цивілізованому використанню юридичних засобів у досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод людини й громадянина, укріплення дисципліни, законності та правопорядку, формування правової держави та високого рівня правової культури у житті суспільства і держави [14, 8].

Хоча, як нами зазначалося вище, такий підхід є небездоганим і обмежений позитивістським праворозумінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності / Ю. Барабаш // Право України. – 2009. – № 4. – С. 55-60.
2. Бідей О. Основні пріоритети правової політики України / О. Бідей // Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2007. – № 3. – С. 100-103.
3. Панов М. Правова політика як універсальний феномен соціального буття / М. Панов, Л. Терасіна // Право України. – 2005. – № 8. – С. 36-40.
4. Почтовий М.М. Про поняття «правової політики» в загальній теорії права / М.М. Почтовий // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 6 (67). – С. 95-99.
5. Селіванов В. Правова політика України (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології) / В. Селіванов // Право України: юрид. журн. – 2001. – № 12. – С. 6-14.
6. Орлов С.Ф. Особливості правової політики в Україні / С.Ф. Орлов // Державотворення та правотворення в Україні. – 2008. – С. 192-195.
7. Алексеев С.С. Основы правовой политики в России: курс лекций / С.С. Алексеев. – М.; Екатеринбург: Де-Юре, 1995. – 376 с.
8. Исаков Н.В. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики: дисс...доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 / Исаков Николай Васильевич. – Ростов-на-Дону, 2004. – 412 с.
9. Коробова А.П. Правовая политика: понятие, форм реализации, приоритеты в современной России: дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.01 / Коробова Александра Петровна. – Самара, 2000. – 275 с.
10. Матузов Н.И. Российская правовая политика: курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М.: Норма. 2003. – 367 с.
11. Сердюкова И.Г. Международно-правовая политика современной России в сфере осуществления прав и законных интересов человека: общетеоретический аспект: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Сердюкова Ирина Геннадиевна. – Краснодар, 2008. – 154 с.
12. Стешенко Л.А. Правовая политика России в сфере национальных отношений: теоретическое и историко-правовое исследование: дисс...доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 / Стешенко Людмила Алексеевна. – Москва, 2003. – 318 с.
13. Исаков Н.В. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики [Электронный ресурс]: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 / Николай Васильевич Исаков. – М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
14. Муромцев Г.И. Правовая политика: специфика понятия и ее преломление в постсоветской России / Г.И. Муромцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.centrlaw.ru/publikacii/Muromtsev1/index.html>.